

Cultural Studies och etnologin

AV BILLY EHN

i en av sina filmer spelar Woody Allen en motvillig spermie, som är rädd för att uppslukas av kvinnans mörka inre. Scenen används som illustration i socialantropologen Emily Martins studie av hur kvinnliga och manliga organ porträtteras i vetenskap, medier och utbildning. I artikeln "Body Narratives, Body Boundaries" (1992) kritiserar bl.a. Lennart Nilsson för sitt sätt att framställa ägget som passivt väntande i livmodern och spermier som en aggressiv armé. Woody Allens ängsliga sädescell är, enligt Martin, det enda kända exemplet i västerländsk civilisation på en kulturell representation av den manliga säden som svag och timid.

bell hooks (hon stavar sitt namn så) är en afrikansk-amerikansk författarinna och lärare i film och litteratur. I boken *Yearning — Race, Gender och Cultural Politics* (1991) diskuterar hon rasism, sexism och kulturimperialism i dagens USA. Kapitlet "Culture to Culture — Ethnography and Cultural Studies as Critical Intervention" handlar om hur vita intellektuella liberaler skildrar svartas liv och kultur så att de, oavsiktligen, bidrar till att föreviga rasismen.

Dessa två texter presenteras i det här numret av *Kulturella Perspektiv* som smakprov från det expansiva forskningsfältet Cultural Studies. Vi har valt artiklarna därför att de illustrerar flera av de teman och perspektiv som kännetecknar Cultural Studies: analysen av hur verkligheten representeras i

medier, politik och vetenskap; kritiken av makten i form av mansdominans, vitt herravälde och kolonialism; studiet av identitetspolitik, av hur olika sexuella och etniska minoriteter kämpar för sina rättigheter och sin värdighet. Men de är också goda exempel på hur man kan göra och skriva Cultural Studies, essäistiskt, lärt och kritiskt. Dessutom är de ovanligt lättillgängliga.

I den här artikeln ska jag skissa bakgrunden till Cultural Studies, renodla några tendenser och relatera dem till svensk etnologi. Vad har vi att hämta i Cultural Studies och vad kan vi själva bidra med?

Bakgrund

I de många presentationer av Cultural Studies' historia som nu finns brukar året 1963 anges som startpunkt. Det var då Richard Hoggart bildade Center of Contemporary Cultural Studies (CCCS) i Birmingham. Hoggart var litteraturforskare och hade skrivit *The Uses of Literacy* (1958), om läsvanor, historieberättande och populärkultur inom engelsk arbetarklass. Andra förgrundsgestalter var Raymond Williams med sin *Culture and Society* (1958) och E. P. Thompson med *The Making of English Working Class* (1963). Dessa tre tillsammans med 1970-talets ledare för CCCS, Stuart Hall, brukar i alla historieberättelser hyllas som pionjärer (se t.ex. Brantlinger 1990, Inglis 1993, During 1993).

Under 1960-talet drog Hoggart till sig studenter och forskare från flera olika discipliner, alla med ett gemensamt intresse för medier, kommunikation, populärkultur och de nya ungdomskulturerna. Man delade också en politisk vänsterorientering och ett marxistiskt perspektiv på det brittiska klass-samhället. Teoretisk inspiration hämtades från en mängd olika håll, från Gramsci och Althusser, Marx, Barthes och Lévi-Strauss, från semiotik, symbolantropologi, psykoanalys, feminism, strukturalism. Ur denna "glada eklekticism" (Inglis 1993) spirade en mängd studier som riktade kritik mot den borgerliga "hegemonin" (ett av nyckelbegreppen för CCCS) på samhällslivets alla områden i Storbritannien, och som framhävde den "kreativitet" och "motståndsförmåga" (två andra centrala begrepp) som fanns inom arbetarklassen och de nya ungdomsgenerationerna. Två välkända verk som exemplifierar denna inriktning är Paul Willis' *Learning to Labour* (1977), om arbetarpojars uppfinningsrika vägran att anpassa sig till skolans medelklassfostran och hur de samtidigt dömer sig själva till okvalificerade fabriksjobb, och Dick Hebdiges *Subculture: the Meaning of Style* (1979), om kreativiteten och stilblandningen i mötet mellan massproducerad populärkultur och de ungdomliga subkulturer som bildades i opposition till föräldrageneration och dominerande medelklass.

Mycket av verksamheten inom CCCS bestod av teoretiska diskussioner, politisk aktivitet och intern självkritik. Den starka inriktningen på manlig arbetarkultur och manliga ungdomar kritiserades t.ex. av Angela McRobbie, som arbetade för ett mer könsmedvetet tänkande i Birmingham-skolan. Det handlade alltså inte bara om forskning och bokskrivande. I själva verket växte CCCS fram till stor del genom sitt arbete inom Open University, en brittisk universitetsutbildning på distans för hundra-

tusentals människor. Forskarna arrangerade kurser om t.ex. medier, populärkultur och vardagslivets estetik och konfronterades som lärare med de människor som man skrev sina kulturstudier om (Brantlinger 1990, Harris 1992).

Under Margaret Thatchers regim drogs pengarna in för CCCS i Birmingham och dess forskare spreds över landet och ut i världen. Mot slutet av 1980-talet hade Cultural Studies slagit rot ordentligt i USA. Det var främst litteraturvetare och medieforskare som överförde Birmingham-skolans idéer till amerikanska förhållanden i studier av t.ex. såpoppor, kiosklitteratur, popmusik, men också av AIDS, rasism, sexism och etniska minoriteter. Klassperspektivet är dock inte längre lika framträdande vilket titeln på en av översikterna, *From Class Struggles to the Politics of Pleasure* (Harris 1992), antyder. Men även i amerikansk tappning betonas det kritiska uppdraget, särskilt granskningen av dominerande verklighetsföreställningar, av elitens och mäktiga opinionsbildares samhällsbilder.

Birmingham-skolans oppositionella, anti-disciplinära karaktär genomsyrar fortfarande Cultural Studies. Dess utövare proklamerar med en mun om och om igen att man *inte* är en skolbildning, *inte* en institutionaliserad lära med gemensam teori- och metodapparat. Samtidigt växer det fram mängder av Departments of Cultural Studies i USA, Canada och Australien. Det talas mycket om teoretisk och metodologisk mångfald, om multidisciplinärt tänkande, men för varje ny konferens, för varje antologi, för varje historieskrivning och programförklaring, konsolideras Cultural Studies som lära och idétradition.

Vad är Cultural Studies?

"What is Cultural Studies Anyway?" frågar Richard Johnson (1986/87), en av de tidigare

ledarna för CCCS, i ett ofta citerat definitionsförsök. Han svarar själv att det är en rörelse eller ett nätverk och att det bör så förbli: "Cultural Studies is a process, a kind of alchemy for producing useful knowledge; codify it and you may halt its reactions" (Johnson 1986/87:38). I den här alkemin studeras hur kultur produceras och omvandlas till "levd erfarenhet", hur människors medvetande formas av historien och de sociala relationernas subjektiva innebörder. I fokus står samspelet mellan hur olika grupper och konflikter i samhället representeras offentligt, i medier, politik och samhällsdebatt, och hur människor ser på sig själva och andra via dessa representationer.

Sådan forskning involveras ofrånkomligen i frågor om vem som har makt och hur makten utövas och bemöts. I Cultural Studies undersöks detta främst genom texter, berättelser, bilder, filmer och andra "diskursiva konstruktioner" av verkligheten. Men Johnson och andra betonar att målet för textanalysen är människors erfarenhet av samhällsförhållandena, "the lived experience", som i sin tur alltså innesluter de sätt som denna representeras på i offentliga sammanhang. Därför studerar kulturforskaren både vardagslivets kreativitet i de privata sfärerna och dess beroende av den offentliga massproduktionens idéer, visioner och presentationsformer. Det är i skärningspunkten mellan det privata och det offentliga som Cultural Studies analyserar 1) *kulturella formers bruksvärde*, den popularitet och genomslagskraft som vissa livsstilar, smaker, moden och föreställningar får och 2) *kulturella formers resultat*, deras tendens att reproducera existerande hierarkier och förtryck, eller tvärtom deras förmåga att uppmuntra till kritik och motstånd, deras subversiva sprängkraft.

Richard Johnsons artikel lägger ut en brygga mellan brittiska och amerikanska Cultural Studies och gör det lättare att se

kontinuiteten, även om man hittar mindre av "subjektiva innebörder", "vardagsliv" och "levd erfarenhet" i senare års kulturstudier. Nu är inriktningen ännu starkare på hur sociala relationer och maktförhållanden representeras i medier, politik, utbildning och vetenskap. Metodologiskt använder man sig nu mer av diskurs- och textanalys än av fältarbeten och empiriska studier av dagligt liv. Ändå är "etnografi" ett begrepp som fortfarande står högt i kurs, trots att märkvärdigt få fältarbetande socialantropologer finns inom Cultural Studies.

I den stående redaktionsinledningen till den amerikanska tidskriften *Cultural Studies* skriver Larry Grossberg och Janice Radway att de vill bidra till en mer öppet analytisk, kritisk och politisk debatt kring hur kulturella praktiker opererar i vardagsliv och sociala formationer. Men ambitionen är också att "intervenera" i de processer genom vilka rådande maktförhållanden reproduceras, bekämpas och omvandlas. Detta sker dock inte från någon bestämd teoretisk eller politisk position. Det som förenar är i stället intresset för att diskutera hur makten i samhället organiseras kring skillnader mellan människor när det gäller ras, etnicitet, kön, sexualitet, generation, klass och koloniala relationer. Även denna programförklaring betonar det interdisciplinära draget hos Cultural Studies och oviljan hos dess utövare att alltför snävt definiera vad de håller på med. Cultural Studies beskrivs därför som "a fluid set of critical practices" där forskare med olika metoder och perspektiv försöker att analysera de ögonblick i historien då människor manipuleras och bedras, likaväl som de ögonblick då de är aktiva och gör motstånd.

En av de senare numrens märkligaste artiklar är skriven av Dick Hebdige (nr 2, 1993). Den handlar om ett slags mobila hem för uteliggare i London, kärror med skåp som en arkitekt konstruerat i samråd med de hemlösa. Så småningom hamnade kärrorna

Teaterföreställning på rådhusvinden i Ystad, sannolikt från 1840-talet. Biljettförsäljaren i förgrunden, i fonden skymtar scenen och skådespelarna. Lavering på Ystads teater.

på en fashionabel konstutställning. Hebdiges sinnrika analys av detta fenomen är inte helt lätt att begripa, en blandning av personliga, politiska, estetiska och teoretiska reflektioner — men väl värd att ge sig i kast med.

I det allra färskaste numret av *Cultural Studies* (nr 2, 1994) presenteras ett tiotal välkända nordiska kulturforskare, bl.a. Ulf Hannerz, Orvar Löfgren, Marianne Gullestad, Johan Fornäs, Lisbeth Larsson och Kirsten Drotner. I artiklarna diskuteras planeringen av OS i Lillehammer ur ett nationellt perspektiv, Shirley Conrans roman *Lace*, reflexivitet och medier i ungdomsforskningen, TV-nyheternas estetiska uppbyggnad, livshistoriska berättelsers relation till samhällsförändringar. Dessa nordiska kulturstudier är i likhet med *Cultural Studies* interdisciplinära och inriktade på medier och populärkultur. Däremot handlar de inte lika mycket om "ras, klass och kön", en speciell ramsa för *Cultural Studies*, och kommer heller inte i samma utsträckning in på makt och förtryck. I jämförelse med tidskriftens vanliga innehåll är det nordiska temanumret mer empiriskt orienterat. Därutöver lanserar det ett par teoretiskt viktiga ledstjärnor i nordisk kulturforskning som annars inte brukar nämnas inom *Cultural Studies*, nämligen sociologen Anthony Giddens och socialisationsforskaren Thomas Ziehe.

Den som vill fördjupa sig ytterligare i nyare kulturstudier bör skaffa den väldiga antologin *Cultural Studies*, redigerad av Lawrence Grossberg, Cary Nelson och Paula Treichler (1992). Den innehåller fyrtio artiklar från en konferens 1990 på University of Illinois, bl.a. den av Emily Martin som vi översatt för *Kulturella Perspektiv*. Här kan man se spännvidden i ämnesval och perspektiv: Douglas Crimp analyserar fotografier av AIDS-sjuka, Catherine Hall skriver om hur engelska missionärer på 1800-talet

gestaltar sina erfarenheter av ras och kön, vetenskapshistorikern Donna Haraway diskuterar fenomenet "cyborgs" som exempel på hur modern vetenskap representerar naturen, Laura Kipnis gör en klassanalys av herrtidningen *Hustler*, Janice Radway skriver om Månadens Bok-klubbar och Paul Gilroy om "etnisk absolutism" och den svarta transatlantiska diasporan.

I likhet med det mesta inom *Cultural Studies* håller sig dessa texter på en hög abstraktionsnivå. Stilen är sofistikerad, lärd och införstådd. Författarna filosoferar och teoretiserar över sina ämnen, mer än de presenterar empiriska forskningsresultat. De ger knappast alls någon information om hur de bedrivit sin forskning och metoddiskussioner lyser med sin frånvaro. Trots de programmatiska uttalandena om att *Cultural Studies* handlar om vardagsliv och vanligt folk, är det sällan essäerna innehåller beskrivningar av vad människor gör eller säger. Samhällslivet analyseras huvudsakligen i termer av text, diskurs och representation. Texterna är ofta snåriga, även då de behandlar ämnen som kan tyckas triviala. Medieforskaren John Fiskes artikel i den nämnda antologin, "Cultural Studies and the Culture of Everyday Life", är ett sådant exempel. Det är en ganska abstrakt diskussion, inspirerad av de Certeau och Bourdieu, om "how the material, densely lived culture of everyday life is a contradictory mixture of creativity and constraint" (Grossberg et al. 1992:157). Fiske har annars gjort sig känd som författare av ett flertal uppslagsrika och etnografiska böcker om massmedier och populärkultur. Essäerna om Madonna, shoppingcenters och videospels-arkader i *Reading the Popular* (1989) hör till det mest lättsmälta inom *Cultural Studies*.

Diskrepansen mellan önskan att studera hur människors identiteter formas i vardagslivet och den starka inriktningen på kultur som texter, massproducerade varor och

idéer, konstnärliga former, offentliga diskurser etc., är något som Angela McRobbie tar upp till kritisk granskning i antologins slutkapitel. Hon saknar forskning om hur människor och grupper faktiskt skapar sin identitet i sociala situationer och hon tycker att Cultural Studies gör en alltför skarp uppdelning mellan text och levd erfarenhet, mellan medier och verklighet, mellan kultur och samhälle. Vad hon efterlyser verkar helt enkelt vara ett mer antropologiskt eller etnologiskt perspektiv: "What is now required is a methodology, a new paradigm for conceptualizing identity-in-culture, an ethnographic approach which takes as its starting point the relational interactive quality of everyday life and which brings a renewed rigor to this kind of work by integrating into it a keen sense of history and contingency" (Grossberg et al. 1992:730).

Etnologiska kulturstudier

För en etnolog är det lätt att känna igen sig i Cultural Studies. De kulturella perspektiven, intresset för folklig kreativitet, kritiken av elitens förakt mot mass- och populärkultur, försvaret av de maktlösa strävan och värdighet — här finns många viktiga beröringspunkter i synen på vad kulturvetenskap kan användas till. Likaså har den postmodernistiska kritiken av systemtänkandet slagit igenom på bred front. Numera hör det till självklarheterna inom kulturstudier av olika slag att betona hur komplex, differentierad och fragmentariserad all kulturell "gemenskap" är, hur mycket den består av tillfälliga överenskommelser och situationella "bricolage" av stilar, smaker och värderingar. Även identitetsbegreppet har drabbats av en sådan upplösning genom kritiken av essentialismen; man talar därför ogärna om att människor är något bestämt, t.ex. svenskar, kvinnor eller skinheads, som om det vore

orubbliga tillhörigheter. I stället vill man undersöka hur sådana identiteter skapas, förändras och blandas med andra i konflikter och förhandlingar, där medier och offentlighet spelar en allt större roll som spegel, inspirationskälla eller motståndare.

För mig utövar Cultural Studies en särskild lockelse genom att vara en kulturteoretisk smältdegel och genom sin oräddhet när det gäller att forska om svåra och oväntade ämnen ur nya perspektiv. Ett gemensamt drag i den brokiga mångfalden av discipliner och angreppssätt är strävan att avslöja den makt och de processer som formar härskande verklighetsuppfattningar, särskilt genom "medialiseringen" av samhällslivet, samtidigt som man vill visa hur människor skyddar sig mot denna maktutövning och hur de skapar andra versioner.

Men det är också lätt att instämma i McRobbies kritik av Cultural Studies, att det är för mycket skrivbordsforskning och för långt till den "levda erfarenhet" och det "vardagsliv" som omtalas i essäerna. Etnologer är annars vana att fältarbete ute bland människor för att ta reda på hur de lever och tänker, hur de formas av samhällsförhållandena och hur de själva skapar sin tillvaro. Kulturstudier är för oss något konkret och åskådligt, något vi faktiskt gör genom att intervjua eller observera människor i deras dagliga liv, men också genom att gräva i arkiv eller granska olika uttryck för den materiella och symboliska verkligheten.

Under de senaste tjugo åren har etnologin emellertid alltmer även kommit att bli en analys av texter, diskurser och representationer av olika slag. Ett flertal studier har handlat om kampen om hur verkligheten ska definieras, hur människors vardagsliv genomsyras av ideologiska konstruktioner och den roll som medier, politiska program och andra texter spelar i sådana konflikter. Barnuppfostran, yrkeskultur, kvinno- och

förortsliv är några av de områden som undersökts etnologiskt via berättelser, samhällsdebatter och massmediala representationer. En aktuell kulturstudie av det slaget är Maja Jacobsons avhandling *Kläder som språk och handling* (1994) om hur unga kvinnor på 1980-talet väljer sin klädsel i dialog med rådande modeströmningar, kommersiellt utbud och generationskamraternas tycke och smak. Jacobson framställer mycket konkret hur denna interaktion mellan det privata och det offentliga går till när det gäller klädsel och hon använder sig av flera av de idéer och perspektiv som är vanliga inom Cultural Studies: den symboliska konstruktionen av (köns)identitet, individens kreativa utnyttjande av medier och varor, synen på människor som både kulturbärare och kulturskapare. Ett annat lika aktuellt exempel är Per-Markku Ristilammis avhandling *Rosengård och den svarta poesin* (1994) som är en analys av de olika berättelser om den moderna förorten som bryts mot varandra i samhällsdebatten och i förortsbornas dagliga tillvaro: bilderna av slum, getto, betongtristess mot bilderna av berikande etnisk och kulturell mångfald, skaparkraft och överlevnadsförmåga.

I dessa och många andra etnologiska studier har vardagslivet analyserats som kulturellt och ideologiskt präglad. Forskarna har försökt ta reda på hur människors handlande och tänkande formas i samspel med politik, massmedier, kommersialism, tidsanda och allmänt spridda föreställningar om andra levnadssätt och kulturer. Studiet av etnicitet och migration har inriktats på konflikten mellan olika verklighetsdefinitioner, hur invandrare och svenskar representeras i olika sammanhang och vilken betydelse medier, forskning och utbildning har i skapandet av olika gruppers bilder av sig själva och andra. Likaså undersöker många etnologer hur sociala identiteter formas och presenteras, hur kulturell gemenskap, traditioner och vi-

känsla utvecklas i skiftande miljöer. I dag dominerar ett sådant "konstruktionsperspektiv" inom kulturforskningen och vi frågar oss hur t.ex. klass, kön, nation, etnicitet, region och generation konstrueras symboliskt i social samvaro.

Etnologi och Cultural Studies har således en hel del gemensamt, vilket inte minst bör ha framgått av tidigare bidrag till Kulturella Perspektiv. Med det här temanumret vill vi ge ytterligare stimulans till debatten om vad den nya kulturforskningen har att säga om vår tid och dess stora frågor.

Litteratur

- Brantlinger, Patrick, 1990. *Crusoe's Footprints — Cultural Studies in Britain and America*. New York: Routledge.
- During, Simon (ed.), 1993. *The Cultural Studies Reader*. London: Routledge.
- Fiske, John, 1989. *Reading the Popular*. Boston: Unwin Hyman.
- Grossberg, Lawrence, Nelson, Cary & Treichler, Paula A. (eds.), 1992. *Cultural Studies*. New York: Routledge.
- Harris, David, 1992. *From Class Struggle to the Politics of Pleasure — the Effects of Gramscianism on Cultural Studies*. London: Routledge.
- Hebdige, Dick, 1979. *Subculture: the Meaning of Style*. New York: Routledge.
- Hoggart, Richard, 1958. *The Uses of Literacy*. New York: Oxford University Press.
- Inglis, Fred, 1993. *Cultural Studies*. Oxford: Blackwell.
- Jacobson, Maja, 1994. *Kläder som språk och handling*. Stockholm: Carlssons.
- Johnson, Richard, 1986/87. "What is Cultural Studies Anyway?" I: *Social Text*, 16:38—80.
- Martin, Emily, 1992. "Body Narratives, Body Boundaries." I: Grossberg et al., *Cultural Studies*. New York: Routledge.
- Ristilammi, Per-Markku, 1994. *Rosengård och den svarta poesin*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Thompson, E. P., 1963. *The Making of the English Working Class*. New York: Vintage.
- Williams, Raymond, 1958. *Culture and Society 1780—1950*. London: Chatto and Windus.
- Willis, Paul, 1977. *Learning to Labour*. New York: Columbia University Press.

Summary

Cultural Studies and Ethnology

In this introduction, the background to the boom in Cultural Studies in the USA is presented. When this field of research, unwilling to define itself as a disci-

pline, was exported from the Birmingham CCCS, it changed its main direction "from class struggle to the politics of pleasure", from the study of lived experience to textual analysis of representations and discourses. In Swedish ethnology one notes a similar development, although fieldwork and ethnographic descriptions still retain their central importance to our way of doing Cultural Studies.